

**MAKTAB DIREKTORLARINING MEDIAKOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINI TAJRIBA-SINOV DAN O‘TKAZISH
METODIKASI**

Djalolov Nozimjon Valeriyevich

Oriental universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirishga qaratilgan model va tashkiliy-pedagogik mexanizmni tajriba-sinovdan o‘tkazish metodikasi yoritilgan. Tadqiqot tabiiy shakllangan menejerlik va malaka oshirish oqimlari sharoitiga mos kvazi-eksperimental pretest–posttest dizaynga asoslangan. Tajriba-sinovda 3 910 nafar maktab direktori ishtirok etib, 1 938 nafari tajriba guruhini, 1 972 nafari nazorat guruhini tashkil qilgan. Metodika tayyorlov-pilot, T0 boshlang‘ich diagnostika, T1 shakllantiruvchi ta’sir, T2 yakuniy baholash va T3/T4 transfer bosqichlarini qamrab oladi. Diagnostik dalillar anketa, bilim-tahlil testi, media keys, amaliy mahsulot, elektron portfolio, intervyu hamda hujjat-amaliyot auditi orqali triangulyatsiya qilinadi. Tajriba guruhida 36 akademik soatlik “Maktab media menejmenti va raqamli liderlik” variativ moduli, autentik boshqaruv vazifalari, mentorlik va ish joyiga transfer uyg‘unlashtiriladi. Taklif etilgan metodika pedagogik ta’sirning natijasini faqat kurs yakunidagi bilim bilan emas, kompetensiya dinamikasi va maktab amaliyotidagi barqaror transfer bilan baholash imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: maktab direktori, mediakompetentlik, tajriba-sinov, kvazi-eksperiment, pretest–posttest, diagnostika, variativ modul, media keys, mentorlik, elektron portfolio, transfer monitoringi.

**METHODOLOGY FOR EXPERIMENTAL TESTING OF THE MECHANISM
FOR DEVELOPING SCHOOL PRINCIPALS’ MEDIA COMPETENCE**

Abstract: The article presents a methodology for experimental testing of a model and an organizational-pedagogical mechanism aimed at developing school principals’ media competence. The study is based on a quasi-experimental pretest–posttest design appropriate for naturally formed management and professional-development cohorts. A total of 3,910 school principals participated: 1,938 in the experimental group and 1,972 in the control group. The methodology comprises a preparation and pilot stage, T0 baseline diagnostics, T1 formative intervention, T2 final assessment, and T3/T4 workplace-transfer monitoring. Evidence is triangulated through questionnaires, knowledge-analysis tests, media cases, practical products, e-portfolios, interviews, and document/practice audits. The experimental group receives a 36-academic-hour variable module entitled “School Media Management and Digital Leadership”, authentic management tasks, mentoring, and workplace transfer. The proposed methodology enables evaluation not only of immediate learning outcomes but also of competence dynamics and sustained implementation in school management practice.

Keywords: *school principal, media competence, pedagogical experiment, quasi-experiment, pretest–posttest, diagnostics, variable module, media case, mentoring, e-portfolio, transfer monitoring.*

МЕТОДИКА ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ АПРОБАЦИИ МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ ДИРЕКТОРОВ ШКОЛ

Аннотация: В статье представлена методика экспериментальной апробации модели и организационно-педагогического механизма развития медиакомпетентности директоров школ. Исследование построено на квазиэкспериментальном дизайне «предтест–посттест», соответствующем условиям естественно сформированных потоков управленческой подготовки и повышения квалификации. В эксперименте приняли участие 3 910 директоров школ: 1 938 человек в экспериментальной и 1 972 — в контрольной группе. Методика включает подготовительно-пилотный этап, исходную диагностику T0, формирующее воздействие T1, итоговую оценку T2 и мониторинг переноса результатов в рабочую практику T3/T4. Диагностические данные триангулируются посредством анкетирования, теста знаний и анализа, медиакейсов, практического продукта, электронного портфолио, интервью и аудита документов и практики. В экспериментальной группе интегрируются 36-часовой вариативный модуль «Школьный медиаменеджмент и цифровое лидерство», аутентичные управленческие задания, наставничество и перенос в рабочую среду.

Ключевые слова: директор школы, медиакомпетентность, педагогический эксперимент, квазиэксперимент, предтест–посттест, диагностика, вариативный модуль, медиакейс, наставничество, электронное портфолио, мониторинг переноса.

KIRISH (INTRODUCTION)

Maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirish bo'yicha pedagogik mexanizmni ilmiy asoslash uning amaliy sharoitda qanday ishlashini tekshirishni talab etadi. Bunda tajriba-sinov faqat yangi o'quv mavzusi yoki alohida metodning samaradorligini baholash bilan cheklanmasligi kerak. Direktorning media bilan ishlash kompetensiyasi axborotni izlash va tekshirish, dalillarni qiyoslash, strategik kommunikatsiya, raqamli vositalardan maqsadli foydalanish, huquqiy-etik xavflarni boshqarish va qarorni refleksiv tahlil qilish kabi o'zaro bog'langan harakatlardan tashkil topadi. Shu sababli baholash obyekti ham deklarativ bilim emas, real boshqaruv vaziyatidagi faoliyat va uning maktab amaliyotiga ko'chishi bo'lishi lozim.

Dissertatsiyada ishlab chiqilgan pedagogik yechim boshlang'ich diagnostika, differensial o'quv trayektoriyasi, 36 akademik soatlik “Maktab media menejmenti va raqamli liderlik” variativ moduli, media keyslar, simulyatsiya, loyiha, elektron portfolio, mentorlik va ish joyiga transferni yagona tizimga birlashtiradi. Shuning uchun uning tajriba-sinov dizayni ham ushbu elementlarning umumiy natijasini aniqlashga yo'naltiriladi. Tabiiy

shakllangan menejerlik yoki malaka oshirish oqimlarida respondentlarni to‘liq randomizatsiya qilish imkoniyati cheklanganligi sababli kvazi-eksperimental pretest–posttest dizayn metodologik jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi [5].

Maqolaning maqsadi maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirish mexanizmini tajriba-sinovdan o‘tkazishning bosqichlari, o‘lchash nuqtalari, diagnostik vositalari, pedagogik ta’sir mazmuni va transfer monitoringini yagona metodik tizim sifatida tavsiflashdan iborat. Tadqiqotning asosiy gipotezasi shundan iboratki, boshlang‘ich diagnostika va individual rivojlanish xaritasi, autentik media-boshqaruv vazifalari, huquqiy-etik xavfsizlik, mentorlik, elektron portfolio va 30–60 kunlik transfer monitoringi birgalikda qo‘llansa, tajriba guruhidagi direktorlarning mediakompetentligi hamda maktabdagi media boshqaruv amaliyoti nazorat guruhiga nisbatan yaxshilanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR (MATERIALS AND METHODS)

Tadqiqot metodologiyasi aralash metodli yondashuvga tayangan. Miqdoriy komponent mediakompetentlik darajalari va komponentlar dinamikasini tajriba hamda nazorat guruhlarida qiyoslashga, sifat komponenti esa direktorning boshqaruv qarori mantiqi, amaliy mahsulot sifati, refleksiya va ish joyiga transferini tushuntirishga xizmat qiladi. Deklarativ, faoliyat va institutsional dalillarning birlashtirilishi o‘zini o‘zi baholashdagi subyektivlik yoki test natijasining real boshqaruv faoliyatini to‘liq ifodalamasligi kabi cheklovlarni kamaytiradi.

Tajriba-sinov tanlanmasi jami 3 910 nafar maktab direktoridan iborat: tajriba guruhida 1 938 nafar, nazorat guruhida 1 972 nafar respondent. Boshlang‘ich diagnostikada tajriba guruhining 539 nafari (27,8 %) yuqori, 698 nafari (36,0 %) o‘rta va 701 nafari (36,2 %) past darajada; nazorat guruhida esa 549 nafar (27,8 %) yuqori, 686 nafar (34,8 %) o‘rta va 737 nafar (37,4 %) past darajada qayd etilgan. Pirsonning xi-kvadrat mezoni bo‘yicha $\chi^2=0,802$; $df=2$; $p=0,670$ natijasi guruhlarining boshlang‘ich taqsimotida statistik ahamiyatli farq yo‘qligini ko‘rsatgan. Bu holat keyingi o‘zgarishlarni qiyoslash uchun muhim metodik shart hisoblanadi.

T0 va T2 o‘lchovlarida konstrukt mazmuni bir xil, biroq eslab qolish ta’sirini kamaytirish uchun parallel topshiriqlardan foydalanish nazarda tutilgan. Diagnostik paket motivatsiya va anglangan ehtiyojni aniqlovchi anketa, manba va dalil bilan ishlashga doir bilim-tahlil testi, real boshqaruv qarorini talab qiluvchi media keys, amaliy mahsulot rubrikasi, elektron portfolio, tanlanma intervyu va T3/T4 bosqichida hujjat-amaliyot auditidan tashkil topadi. Vositalar pilot bosqichda tushunarlilik, bajarish vaqti, texnik ishlash, rubrika aniqligi va ekspertlararo tafovut nuqtayi nazaridan kalibrlanadi; ko‘p bandli shkala uchun 0,70 va undan yuqori ichki muvofiqlik qiymati boshlang‘ich qabul mezoni sifatida belgilangan, biroq ushbu maqolada manba matnida qayd etilmagan real alfa qiymatlar keltirilmaydi.

Shakllantiruvchi ta’sir tajriba guruhida diagnostik profilga mos differensiallashtiriladi. Barcha tinglovchilarga mutlaqo bir xil topshiriq berish o‘rniga, individual rivojlanish xaritasi asosida zaif komponentlarni kuchaytiruvchi media keys, simulyatsiya, loyiha, faktcheking, krizis kommunikatsiyasi, media xavfsizligi va strategik kontent vazifalari

20-April, 2026-yil

qo‘llanadi. Nazorat guruhida amaldagi menejerlik yoki malaka oshirish mazmuni va odatiy tashkiliy tartib saqlanadi. Tajriba bazalarining to‘liq rekvizitlari va aniq kalendar davri ushbu maqolada keltirilmaydi, chunki manba dissertatsiya matnida ularni birlamchi hujjatlar bilan yakuniy tasdiqlash zarurligi ko‘rsatilgan.

NATIJALAR (RESULTS)

Metodik tahlil tajriba-sinovni besh o‘zaro bog‘langan bosqichda tashkil etish zarurligini ko‘rsatdi. Bosqichlar o‘quv ta’sirini “kursgacha – kurs jarayonida – kurs yakunida – ish joyida” uzluksiz kuzatish imkonini beradi. Bunday mantiqda T0 faqat boshlang‘ich ballni qayd etish emas, balki individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash vazifasini bajaradi; T1 pedagogik ta’sirning bajarilish aniqligi va oraliq dinamikani kuzatadi; T2 yakuniy kompetensiya profilini aniqlaydi; T3/T4 esa natijaning maktab amaliyotida saqlanishini tekshiradi.

1-jadval.

Maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirish mexanizmini tajriba-sinovdan o‘tkazish bosqichlari

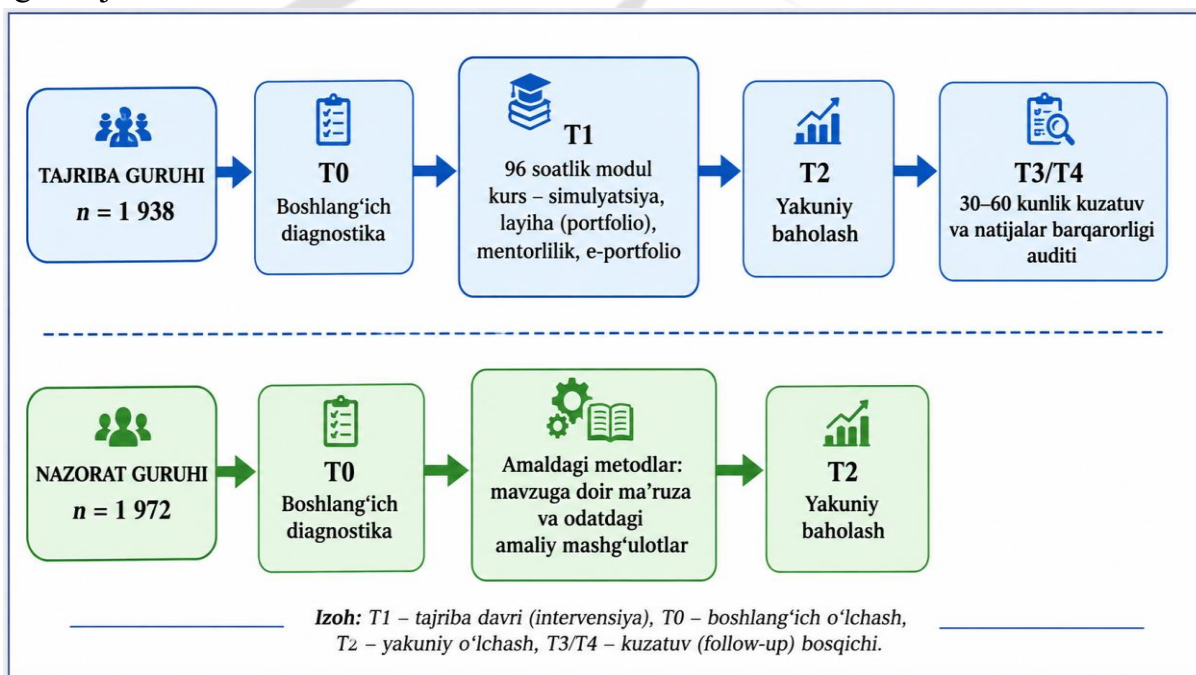
Bosqich	Maqsad	Asosiy faoliyat va vositalar	Kutiladigan metodik dalil
Tayyorlov-pilot	Vositlarni ilmiy va texnik tayyorlash	Ekspertiza, pilot, topshiriq va rubrikalarni kalibrlash; anketa, test, media keys va platformani tekshirish	Tuzatilgan diagnostik paket va pilot protokoli
Ta’kidlovchi (T0)	Boshlang‘ich holat va guruhlar qiyosiylikini aniqlash	Bir xil sharoitga yaqin boshlang‘ich anketa, test, mini-keys va o‘zini o‘zi baholash	Boshlang‘ich kompetensiya profili va individual rivojlanish xaritasi
Shakllantiruvchi (T1)	Mualliflik modeli va mexanizmini amalda sinash	36 soatlik variativ modul, media keys, simulyatsiya, loyiha, mentorlik, e-portfolio va qayta aloqa	Kompetensiya va amaliy mahsulot dinamikasi; bajarilish aniqligi
Nazorat-yakuniy (T2)	Pedagogik ta’sir natijasini qiyoslash	Parallel yakuniy test, media keys, amaliy mahsulot, intervyu va ekspert bahosi	Yakuniy mediakompetentlik profili va tajriba–nazorat farqi
Transfer (T3/T4)	Natijaning maktab amaliyotidagi barqarorligini aniqlash	T2 dan 30–60 kun keyin media strategiya/protokol/yo‘riqnomani joriy etish, mentor auditi va refleksiya	To‘liq, qisman yoki amalga oshmagan transfer; institutsional qo‘llanish dalili

Jadval ma’lumotlariga ko‘ra, tajriba-sinov metodikasining asosiy xususiyati uning bir martalik “oldin–keyin” o‘lchovi bilan cheklanmasligidir. Tayyorlov-pilot bosqichi o‘lchash vositalarining mazmuniy aniqligini ta’minlasa, T0 natijalari pedagogik ta’sirni individual

20-Aprel, 2026-yil

ehtiyojga moslashtirish uchun ishlatiladi. T1 bosqichida ta'sirning o'zi bilan birga uning rejalashtirilgan shaklda bajarilishi kuzatiladi. T2 natijasi bevosita o'quv samaradorligini, T3/T4 esa direktor kursda egallagan yondashuvni maktabning real media boshqaruviga ko'chira olganini ko'rsatadi. Demak, metodikaning natija birligi faqat ball yoki daraja emas, balki “kompetensiya o'zgarishi + amaliy boshqaruv mahsuloti + transfer dalili” majmuasidan iborat.

Tajriba va nazorat guruhlarining pedagogik trayektoriyasi 1-rasmda umumlashtirildi. Ikkala guruh T0 va T2 nuqtalarida qiyoslanadi, tajriba guruhida esa T1 shakllantiruvchi ta'sir va undan keyingi T3/T4 transfer monitoringi qo'shiladi. Bu dizayn tajriba ta'sirini faqat kurs yakunidagi daraja bilan emas, boshlang'ich holatdan keyingi o'zgarish va ish joyidagi natija bilan izohlash imkonini beradi.

1-rasm. Tajriba-sinovning kvazi-eksperimental pretest–posttest dizayni

1-rasmda ko'rsatilgan dizayn randomizatsiya to'liq ta'minlanmagan tabiiy o'quv oqimlari sharoitida ikki guruhni boshlang'ich qiyosiylik asosida kuzatishga xizmat qiladi. Uning metodik kuchi T0 va T2 ning parallel tuzilishi, tajriba guruhida ta'sirning tarkibiy elementlari aniq belgilanishi va natijaning T3/T4 orqali maktab amaliyotida tekshirilishidir. Shu bilan birga, kvazi-eksperimental dizayn sababli yosh, ish staji, hudud, maktab hajmi yoki raqamli infratuzilma kabi kovariatlar bo'yicha ma'lumotlar mavjud bo'lsa, yakuniy statistik tahlilda ularning ta'sirini ham nazorat qilish maqsadga muvofiq.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Taklif etilgan metodika maktab rahbari kasbiy rivojlanishini kurs yakunidagi bilim darajasi bilan tenglashtirmaydi. Mediakompetentlikning boshqaruv xarakteri shuni talab qiladiki, direktor axborotni tekshirish, turli manbalarni qiyoslash, auditoriyaga mos xabar tayyorlash, huquqiy va etik xavfni kamaytirish, media inqiroziga munosabat bildirish va jamoa uchun ichki tartib yaratish kabi amallarni real vaziyatda bajarishi kerak. Shu sababli

autentik media keys, amaliy mahsulot va elektron portfolio test natijasini to'ldiruvchi muhim dalil bo'lib xizmat qiladi.

Tajriba-sinovning yana bir muhim jihati — implementation fidelity, ya'ni pedagogik dastur rejalashtirilgan shaklda bajarilganini nazorat qilishdir. Agar tajriba guruhida 36 soatlik modul, media keyslar, mentorlik yoki qayta aloqa amalda to'liq bajarilmagan bo'lsa, yakuniy farqni modelning nazariy samaradorligiga bevosita bog'lash metodologik xatoga olib kelishi mumkin. Shu sababli davomat, LMS faoliyati, portfolio to'liqligi, trener va mentor qaydlari hamda topshiriqlarning bajarilish sifati tajriba jarayonining ichki validligini qo'llab-quvvatlovchi dalillar sifatida ko'riladi.

M.U. Axmedov xalq ta'limi xodimlarining malakasini oshirishda tizimli monitoringni kursgacha, kurs jarayonida va kursdan keyingi bosqichlarning uzviy bog'liqligi sifatida talqin qiladi [6]. Mazkur yondashuv ushbu tadqiqotdagi T0–T4 mantiqi bilan metodologik jihatdan uyg'un: boshlang'ich ehtiyojni aniqlamasdan differensial ta'sirni, kurs jarayonini kuzatmasdan natijaning sababini, kursdan keyingi monitoringni tashkil etmasdan esa real kasbiy transferni ishonchli baholash qiyin. Shu sababli tajriba-sinovning vaqt bo'yicha uzaytirilgan dizayni mediakompetentlikni uzluksiz kasbiy rivojlanish natijasi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Transfer bosqichi metodikaning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi. T2 dan 30–60 kun keyin direktor kursda ishlab chiqqan media strategiya, krizis kommunikatsiya protokoli, faktcheking yo'riqnomasi, rozilik va maxfiylik tartibi yoki pedagoglar uchun media xavfsizligi mikrotreningini maktab faoliyatiga joriy etishi nazarda tutiladi. Mentor hujjat, qo'llanish namunasi, jamoa fikri va direktor refleksiyasi asosida transferni to'liq, qisman yoki amalga oshmagan shaklda baholaydi. Bu yondashuv “tinglovchi biladimi?” savolini “tinglovchi maktab boshqaruvida qo'llayaptimi?” savoli bilan to'ldiradi.

Metodikaning cheklovi tabiiy shakllangan guruhlar bilan bog'liq. Boshlang'ich taqsimotlarning statistik o'xshashligi kvazi-eksperiment uchun muhim afzallik bo'lsa-da, randomizatsiya yo'qligi barcha yashirin omillar tengligini kafolatlamaydi. Shuning uchun natijani talqin qilishda p-qiyamat bilan birga foiz o'zgarishi, ta'sir kattaligi va amaliy ahamiyat ko'rsatkichlarini birgalikda ko'rish, sifat ma'lumotlari va transfer dalillari bilan triangulyatsiya qilish zarur. Katta tanlanmada juda kichik farq ham statistik ahamiyatli chiqishi mumkinligi sababli amaliy ahamiyat alohida mezon sifatida saqlanishi kerak.

XULOSA (CONCLUSION)

Maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirish mexanizmini tajriba-sinovdan o'tkazish uchun kvazi-eksperimental pretest–posttest dizayn real menejerlik va malaka oshirish sharoitiga mos metodik yechim hisoblanadi. Tajriba-sinovda 3 910 nafar direktor ishtirok etib, 1 938 nafari tajriba va 1 972 nafari nazorat guruhiga kiritilgan; boshlang'ich darajalar taqsimotining o'xshashligi $\chi^2=0,802$; $p=0,670$ natijasi bilan tasdiqlangan.

Metodikaning tarkibiy mantiqi besh bosqichni birlashtiradi: tayyorlov-pilot, T0 boshlang'ich diagnostika, T1 shakllantiruvchi pedagogik ta'sir, T2 nazorat-yakuniy baholash va T3/T4 transfer monitoringi. Tajriba guruhidagi 36 akademik soatlik variativ

modul diagnostik differensiallashtirish, media keys, simulyatsiya, loyiha, elektron portfolio, mentorlik va qayta aloqa bilan uyg'unlashtiriladi. Baholashda anketa, test, media keys, amaliy mahsulot, portfolio, intervyu hamda hujjat-amaliyot auditi natijalarining triangulyatsiyasi qo'llanadi.

Taklif etilgan metodika tajriba-sinov natijasini uch darajada aniqlash imkonini beradi: birinchidan, mediakompetentlik ko'rsatkichlaridagi o'zgarish; ikkinchidan, real boshqaruv vaziyatida yaratilgan amaliy mahsulot sifati; uchinchidan, natijaning maktab amaliyotiga transferi. Shu jihatdan mazkur yondashuv direktor mediakompetentligini qisqa muddatli kurs natijasi emas, uzluksiz kasbiy rivojlanish va institutsional boshqaruv amaliyotiga aylangan kompetensiya sifatida empirik baholashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-dekabrdagi 681-son "Davlat umumiy o'rta ta'lim muassasalari direktori lavozimiga nomzodlarni menejerlik o'quv kurslarida o'qitish va ularga menejerlik sertifikatini berish tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
3. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! Media and Information Literacy Curriculum for Educators and Learners. 2nd ed. Paris: UNESCO, 2021.
4. Grissom J.A., Egalite A.J., Lindsay C.A. How Principals Affect Students and Schools: A Systematic Synthesis of Two Decades of Research. New York: The Wallace Foundation, 2021.
5. Shadish W.R., Cook T.D., Campbell D.T. Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference. Boston: Houghton Mifflin, 2002.
6. Axmedov M.U. Xalq ta'limi xodimlarining malakasini oshirishda tizimli monitoring bosqichlari // Xalq ta'limi. Google Scholar: [muallif profili](#)
7. Creswell J.W., Creswell J.D. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 5th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2018.
8. Sheninger E.C. Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Corwin, 2019.
9. Kirkpatrick J.D., Kirkpatrick W.K. Kirkpatrick's Four Levels of Training Evaluation. Alexandria, VA: ATD Press, 2016.
10. OECD. OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/c74f03de-en.